

*def ektol o{ ka stru-no-nau-na
probl emati ka***НЕКОЛКУ ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈАТА НА
СУРДОЛОГИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА***Љубомир САВИЌ***1. Најрани траги**

Историска вистина е дека отсекогаш кај народот имало луѓе со оштетен слух. Како најексплантен доказ за тоа е култот кон грчкиот бог Асклепиј (на грчки Асклепиос, а на латински Eskulap), чии храмови се наоѓаат расфрлени низ цела Грција (1), па во Епидaurus (старото име за Цавтат) (2) и во Хераклеја покрај Битола (3). И во Епидaurus и во Хераклеја најдени се скоро идентични плочки од глина на кои се прикажани уши, што некој болен во знак на благодарност му ги подарил на богот Асклепиј. Тие се таканаречените вотивни плочки (од лат. збор voto, votare=дарува) што биле приложувани во храмот. На овие плочи ништо не е напишано, за разлика од слични такви најдени во Египет пред 3.500 години (4). Тоа е најстариот податок за постоење глуви лица на тлото на Македонија.

Д-р Димитар Котевски, кој прв ја опишал оваа плоча (5), вели дека и во Хераклеја постоел прототип на болница „асклепион“, како што тогаш се нарекувале според Асклепиј, која се наоѓала 500 м. југозападно од Хераклеја, каде имало извор со вода и која според верувањето на народот била света и лековита. На плочата се моделирани уши, а меѓу нив шишарка од елка како симбол на „голема генеративна и творечка сила, радост и добра среќа“ (6), што требало да го претставува оптимизмот на човекот со оштетен слух.

Adresa za separati te:

Љубомир САВИЌ

ул. Беличка бр. 30

11000 Белград

Србија

тел. 381 011 244-1079

**special education-professional
and scientific issues****SOME ADDITIONS TO THE HISTORY OF
SURDOLOGY IN THE REPUBLIC OF
MACEDONIA***Ljubomir SAVIJK***1. Earliest traces**

Historical truth is that among peoples there have always been people with impaired hearing. As the most striking evidence of that is the cult of Greek god Asclepius (in Greek Asclepius, in Latin Esculap) whose temples were scattered throughout Greece (1), as well as in Epidaurus (the old name of Cavtat) (2) and in Heraclea near Bitola (3).

Both in Epidaurus and Heraclea, almost identical clay tiles with ears shown on them were found which some ill people had offered as gifts in gratitude to god Asclepius. They were so called votive tiles-offerings (in Latin voto, votare = gift, to give a gift) contributed to the temple. There was no written text on them, in contrast to similar ones found in Egypt 3,500 years ago (4). That was the oldest data on deaf people existence on the territory of Macedonia.

Dr. Dimitar Kotevski, who described the tile from Heraclea (5), said that there had been a prototype of a hospital called “Asclepion” according to Asclepius, about 500 meters Southeast of Heraclea, with spring-water nearby which to people’s belief had been holy and healing. There were modeled ears on the tile, and fir cone in between as a symbol of “big generative and creative power, joy and good luck” (6), which should have shown the optimism of man with impaired hearing.

Address requests for reprint to:

Ljubomir SAVIJK

ul. Belichka br. 30

11000 Belgrade

Serbia

tel. 381 011 244-1079

Вака развиеното цивилизациско ниво на Хераклеја, под Филип II Македонски, траело до 479 година пред новата ера кога го ограбиле Готите, па Римјаните, па градот бил опустошен и напуштен, за со доаѓањето на Словените, нешто подалеку да се формирала Битола (7).

Со доаѓањето на Словените во овие краеве на Македонија, а особено по приемот на христијанството, терапијата на ушните болести квалитативно се менува иако патологијата останува неизменета. Базирана претежно врз византиските медицински кодекси, во кои особено е нагласена „дијагностиката, диететиката, терапијата, фармакологијата и хирургијата“ (8). Во деветтиот век се јавуваат и првите манастирски болници кои формираат посебни „училишта“-правци на лечење, меѓу кои доминантно е охридското училиште на Св. Климент и неговите ученици од 886 година, зашто болницата во селото Кутмичевица претставувала „прва болница и прв универзитет во Европа“ (9). Климентовиот биограф и охридски архиепископ Димитрие Хоматијан, пишува: „а на немите им ја враќал можноста за говор“, односно како што буквално пишува: „да зборуваат јасно“.

Надвор од контекстот на сурдопедагогијата, треба да се каже дека во Македонија, во околината на Битола и Охрид имало мноштво болници, цивилни и воени, каде биле лекувани разни болести, па може да се претпостави и за болестите за оштетувања на слухот (манастирската болница Варвара крај Битола, Светите Врачеви Кузман и Дамјан, Самуиловата болница во селото Болно-веројатно воена болница). Во овие болници за психичките болести биле употребувани разни молитви, но исто така и терапија на тогашната научна медицина од Хипократ, Гален, Диоскуридес, Руфус и други лекари (10).

Меѓутоа, треба да се има наум фактот, дека македонскиот народ по падот под петвековното турско ропство, бил оставен самиот на себе, дека не ја прифатил турската медицина (11), па сам, врз основа на искуството градел сопствена народна медицина што ја запишувал во книги кај народот познати како „лекаруш“ или „лекарственик“. Така ги има: „Охридскиот лекарственик“, „Бигорскиот лекарственик“, „Велешкиот лекарственик“, „Советник за лекување разни болести“, „Народен лековник“, „Лечебник на

Such developed civilized level in Heraclea, under the reign of Philip II Macedonian, had lasted till 479 BC, when it was robbed by Goths, then the Romans, the town was destroyed and abundant, and when the Slavs came, they founded Bitola not far away (7).

With Slavs coming to these areas of Macedonia, especially after converting to Christianity, the therapy of ear diseases changed qualitatively, although the pathology stayed unchanged. Based dominantly on Byzantium medical codices, in which “diagnostics, dietetics, therapy, pharmacology and surgery” were particularly emphasized (8). In the ninth century first monastery hospitals appeared, which founded special “schools”-courses in medical treatment, among which was the dominant Ohrid school of St. Kliment and his students (from 886 AD), because the hospital in Kutmichevica was “the first hospital and the first University in Europe” (9). Kliment’s biographer and Ohrid archbishop Dimitrie Homatjan wrote “to the mute he cured the ability to speak”, i.e. as it is literally written “to speak clearly”.

Out of the context of surdopedagogy, It has to be mentioned that in Macedonia, there had been a lot of hospitals in the surroundings of Bitola and Ohrid, both civic and military ones, where different diseases had been treated, thus, as it is anticipated, diseases causing impaired hearing (monastery hospital of Varvara near Bitola, Ss Faith Healers Kuzman and Damian, Samoil’ hospital in the village of Bolno-probably military hospital). In these hospitals, different prayers had been used for psychic diseases, as well as the scientific medicine therapy at that time by Hipocrat, Galen, Dioscurides, Rufus and other doctors (10).

However, the fact is, that Macedonian people, after the fall under the five-century Turkish slavery, were left on their own and did not accept Turkish medicine (11) thus, on the base of their own experience they built up their own folk medicine, which was written down in medical books, known among people as “lekarush” or “lekarstvenik”. There are “Ohridski lekarstvenik (Ohrid medical book)”, “Bigorski lekarstvenik (Bigorski medical book)”, “Veleshki lekarstvenik (Veles medical book)”, “Advisory on Treatment of Various Diseases”, “Naroden lekovnik (Folk medical book)”, “Lechebnik (Medical Book) of Dimitar Daskalov”,

Димитар Даскалов“, „Лекарственикот од Пирузева“ итн. (12), во кои има разни лекови за простонародно лечење и на ушните болести. Во овие и во други канонични молитвеници, се наоѓа целиот старословенски материјал за болестите на ушите, глувоста и немоста, но и терапијата. Така на пример: „мутус“ се нарекувал „безгласен“, „безмолвие-молчење, „боление ушесное“, „глувост“, а говорот „говорение“, „тинитус“ дескриптивно се означувал со „јегда увото има некаков шум“, а молчењето со „молчание“. Потоа „оглувување“, „трахеата“ се нарекувала „душник“, „гласните жици“ се нарекувале „струни“, а „глососпазмата“ била опишана како „тежина на јазикот“, „макроглосијата“- „дебелост на јазикот“ итн. Терапијата на глувоста се изведувала: со капење масла и разни билни или животински сокови (чувар на куката, глуварче итн.) или со палење на „витил“, „бубак“-памучна хартија која се употребувала за правење фитил што се ставал во увото и ја извлекувал ушната маст (церумен), по што обично подобро се слушало (13). Сето тоа биле простонародни третмани за да глувоста се отстрани или ублажи, та претставуваат сегмент на некогашниот рехабилитационен третман на лицата со оштетен слух кај македонскиот народ.

Врвот на турската медицина, пренесена од Арапите била кодификувана во делото на Ибн Канун Фиетип, познато под името „Авиценон“ или „Авикенон“ пренесено и во Македонија. Во него за глувоста се зборува дека „снагата е во живеот што е разгранет во ушната школка и служи за забележување гласови“, додека за болестите на ушите: „Ако причината за глувоста е во живците, тоа предизвикува силна грозница и поматеност на умот, а ако не е од таква природа се јавува грозница, но само еден ден. Глувоста може да ја предизвика и некаква надворешна причина, ако во ушната школка влезе зрно песок, семка или во увото влезе крв и се згрутчи. Ако тоа настане заради пореметување на конституцијата на живците, што повеќе доаѓа од студ, а може да настане и во врска со мозокот, знакот за тоа е пореметување на душевните функции. Дека тоа е пореметување во конституцијата на живците заклучуваме според поволното делување на лековите и чувството на олеснување.

“Lekarstvenik (Medical book) of Piruzeva” etc. (12), in which different medicines for common people treatment are found as well as for ear disease treatment. In those books and some canonic prayer books, the whole old-Slavic materials for ear diseases, deafness and muteness, as well as the therapy can be found. For example: “mutus” is called “voiceless”, “bezmolvie”- silence, “bolenie ushesnoe”-“deafness”, speech-“govorenie”, “tinnitus” is described as “jegda uvoto ima nekakov shum”, and silence-“molchanie”. Then “ogluvuvanje”-to become deaf, “trachea” was called “dushnik”, “vocal chords” were called “struni”, and “glossospasm” was described as “tezhina na jazikot”, “macroglossia” was called “debelost na jazikot” etc. The therapy of deafness was done with dropping oil of different herbal or animal juices or burning “vitilj”-wick, “bubakj”-cotton paper which was used to produce wick which was put in the ear to draw the earwax (cerumen) and enhance hearing (13). Those were treatments of the common people to remove or alleviate deafness, and they were a segment of past rehabilitation treatment of Macedonian people with impaired hearing.

The best of Turkish medicine, spread by the Arabs, was codified in the work of Ibn Kanun Fietip, known as “Avikenon” or “Avicenon” brought to Macedonia as well. Thus, about deafness it was said that “the power is in the nerve which is stemmed in the ear shell (concha) and serves for recognizing voices”, while for ear diseases: “If the reason for deafness are the nerves, that causes severe fever and dizziness of mind, but if it is not of such a nature, fever appears but only for a day. Deafness can be caused by external reasons if a grain of sand, a seed or clotted blood which gets into the ear shell. If it is caused by disorder of the nerve constitution, as a result of cold, or in relation to the brain, the sign of that is the disorder of mental functions. We conclude, according to the favourable functioning of the medicine and the feeling of alleviation that the disorder is in the nerve constitution.

Дека во увото има паразити, според гризнувањето и скокоткањето, дека каналот е затнат според чувството на тежина, непродирање звук во увото и според претходните причини. Понекогаш глувоста се јавува заради криза од некаква болест или од движење на материја што предизвикува криза. Има случаи кога престанокот на жолчниот прилив предизвикува глувост, некогаш се јавува по повраќање, а некогаш по разни грозници“. Канон дал и напатствија за лечење па вели: „Ако глувоста е природна и нема лек. Секундарната глувост која долго трае може да се излекува. Ако е од неодамна и ако настанала од глувост и слуз ќе ги користи сите корисни топли масла, посебно од ротквица, бадем, ловор. Посебно е корисно маслото од горчлив бадем, освен тоа сок од рута со мед или кастереум со масло од копра, а посебно ако болниот има тешки ветрови“. Понатаму овој ракопис зборува „за зуењето во ушите, звонењето во ушите, болката во ушите, раните во увото, влез на разни животинчиња во увото, појавата на паразити, постапките за лекување итн (14). Паѓа во очи дека ракописот правел разлика меѓу психогена глувост и физиолошка глувост предизвикана од низа етиопатогени фактори. За жал, кај народот, како што е веќе напред кажано, се употребувале само топли плазми, додека постоел латентен отпор кон сè што било турско. Конкретна помош на глувиот човек сепак немало. Тој бил отфрлен од општеството, често без правна и работна способност.

Наоѓајќи се скоро пет века под турско ропство, кое се стремело кон асимилација на поробените народи, наметнувајќи го исламот и коранот како извор на општествено, правно, морално и социјално уредување, Турците не обрнувале внимание на хендикепираните, бидејќи и самиот коран, во второто поглавје, стих 7, наредил: „Бог ставил печат на нивниот слух, а на нивните очи вел. Ги стигнала казна“. Истото тоа се повторува и во шестото поглавје, стих 46, кога вели: „Ако бог ви го зел слухот и видот и му ставил печат на вашето срце, кој друг бог би можел одново да ви го даде освен алах?“. Значи, целосниот фатализам не оставал можност за преземање каква било интервенција кон бојжата казна (15).

That there are parasites in the ear according to biting and tickling, that the auditory canal is blocked according to the feeling of weight, sound not-getting into the ear, and due to previous reasons, when deafness appears because of certain disease or mobility of some material which causes a crisis. There are cases when cease of bile liquid cause deafness, sometimes it appears after vomiting or different fevers.” Canon gave instructions for treatment such as: “If deafness is natural, there is no medicine. The secondary deafness which has lasted for a long time can be cured. If it appears and is due to deafness and mucus, it will use all useful kinds of warm oil, especially made of radish, almond, bay etc. Oil of bitter almond is particularly useful, juice of ruta with honey or castereum with oil of dill, especially if a person has strong wind.” Furthermore, this manuscript speaks about “buzzing and ringing in the ear, pains in the ear, wounds in the ear, different small animals getting into the ear, appearance of parasites, procedures of curing etc (14). It is obvious that this manuscript differentiates the psychogenic deafness and physiological deafness caused by a number of etio-pathogenic factors. Unfortunately, people, as it was said before, used only warm plasma, and there was latent resistance towards everything what was Turkish. There was no concrete help for the deaf. They were abandoned by the society, very often without legal and work abilities.

Being almost five centuries under the Turkish slavery, which strived to assimilation of enslaved peoples, imposing Islam and Koran as a source of social, legal and moral structure, Turks did not pay attention to handicapped, because even Koran, in the second *sura*, verse 7 orders: “God set the seal on their hearing, and a veil on their eyes. They are condemned.” The same is repeated in the sixth *sura*, verse 46, and it says: “If god took away your hearing and eyesight and set the seal on your hearth, who other God but Allah would give them back to you?” Thus, the entire fatalism did not offer opportunities for undertaking any intervention to divine punishment (15).

Воспитувајќи се врз такви начела, на глувите ништо друго не им останувало освен да се препуштат на својата судбина. Семејствата на таквите лица ги запоставувале и ним ништо друго не им преостанувало освен да одат пред црквите и манастирите и таму да бидат „прифатени“, за да работат на манастирските ниви и имоти или да чуваат стока. Отворањето на манастирските врати за глувонемите, не треба да се разбере како „организирано решавање на социјалните случаи“, туку само како поединечни, спорадични случаи кои на ваков начин си ја решавале својата егзистенција. Во времето кога глувите лица се сметале за срам на семејството како „казна божја“ заради познатиот или непознатиот грев на родителите, азиланството во манастирите веќе нешто значело.

Каноните, а особено Крмчија (основниот црковен закон што го составил Свети Сава) им наложувале на манастирите да се грижат за лицата со телесни недостатоци со системот отворање „чесни домови“, а тука спаѓале „слепите, глувите, немите, лицата што куцале, и други“ (16). Така во Македонија се јавиле најраните форми на социјална заштита со системот на азиланство на хендикепираните, па меѓу нив и на глувите, додека рехабилитациониот третман се состоел во разни форми на работни процеси, што сепак нешто значело (17).

На крајот од овој дел, треба да кажеме дека постои трага во турскиот *дефтер* (18) од XVI век, за купопродажен договор меѓу две лица од кои едното било глуво. Во сицилот (судски записник) број 8, страна 55а стои: „Купопродажба: Јове Петко од селото Лахци на глувиот Мојсеј му го продава своето лозје од 10 мотки за 10.000 акчиња“. Очигледно е дека се работи за Евреин кој го купил лозјето и за тоа била направена белешка. Но тоа во никој случај не треба да не залаже за деловната способност на глувите зашто во истиот дефтер се зборува и за два вида даноци: „Испенце (данок за земјиште) го плаќале неженетите, вдовиците, работно способните лица и христијаните“, што наведува на заклучок дека работно неспособните лица, меѓу нив веројатно и глувонемите потпаѓале во оваа категорија, биле ослободени од плаќање порез, што во крајна линија значи дека не влегувале во регистарот на жителите на вилаетот т.е. на даночните обврзници (19).

Having been brought up on such principles, the deaf could do nothing but leave it to destiny. Families of such people neglected them and those people could do nothing but go to churches and monasteries and be “given shelter” there, and work on monastery fields and properties or to watch over cattle. Opening the doors of monasteries for the deaf is not to be understood as “organized solution to social cases”, but as individual, sporadic cases that solved their existence in such manners. At time when the deaf people were considered a disgrace on the family as “divine punishment” because of known or unknown parental sin, asylum in monasteries had already meant something.

Canons, especially *Krmchija* (the basic church law composed by St. Sava) ordered monasteries to take care of people with disabilities with the system of opening “holy homes” including “the blind, deaf, mute, lame and others” (16). Thus in Macedonia, the earliest forms of social protection appeared with the system of asylum for handicapped, including the deaf, while the rehabilitation treatment consisted of different forms of work processes, which really meant something (17).

At the end of part, it should be mentioned that there is a trace in the Turkish *defter* (18) from the 14th century, of a sales contract between two people, one of them deaf. In the *sidzhil* (court record) number 8, page 55a says: “Sales contact: Jove Petko from the village of Lahci sells his vineyard of 10 sticks for 10,000 *akchinja* to the deaf Moses”. It is obvious that a Jew is in question, who bought the vineyard and a record was made. But in any case that does not have to trick us about the business ability of the deaf, because the same *defter* mentions two kinds of taxes: “*Ispindzhe* (tax on land) was paid by unmarried, widows, labor capable people and Christians”, which leads to conclusion that labor incapable people, probably the deaf belonged to that category, were tax released, which in fact means that they were not included in the register of population in the vilayet, i.e. taxpayers (19).

Прегледувајќи ги статистичките податоци за Битола и битолската околина од XV век (20), никаде не се спомнати дефектните лица како граѓани кои биле запишувани, па меѓу нив ниту глувите. Тие едноставно немале граѓанска и деловна способност, па како такви биле игнорирани. Ваквата состојба во Македонија траела сè до крајот на XIX век.

2. Будење и почетоци

Првите почетоци на будење и препород на македонскиот народ се совпаѓа со крупните промени во општествено-економскиот живот на турската царштина во текот на првата половина од XIX век, т.е. во периодот на распаѓањето на нејзиниот воено-феудален систем и раѓањето на нови напредни општествени сили (21).

Во исто време почнува процесот на социјалните превирање во Македонија. Постепено, во градовите, почнува да јакне граѓанската класа, се проширува културното влијание и демократските идеи од Западот, па се појавува „движење на преродбеници“ (22).

Македонските преродбеници од XIX век имале предвид дека плодовите на убавото живеење можел да ги користи само здрав народ, кој пак, од феудалните турски господари бил препуштен на самиот себе. Така народните просветители и преродбеници Јоаким Крчовски, Кирил Пејчиновиќ, Теодосиј Синаитски, а подоцна Кузман Шапкарев, Григор Прличев, браќата Миладиновци и Јордан Хаџи Константинов-Цинот, во своите дела, покрај подигнувањето на општата култура, настојувале да ја подигнат и општата здравствена култура на народот.

Јоаким Крчовски во својата книга „Различна поучителна наставлениа“, Будим 1810, остро го жигосал народното празноверие и суеверие и верување во лечење со помош на баење и бабибајачки лажливки. Го напаѓал и сфаќањето на народот за судбината и за тоа „како ќе ми биде пишано“ и велел дека било пишано заради незнаење па затоа „книгата нека ви биде во рацете бидејќи спасот лежи само во учењето и просветувањето“.

Checking up the statistical data of Bitola and Bitola region from the 15th century (20), the disabled people were not mentioned as citizens, who had been registered, neither the deaf among them. They simply did not have civic and business ability, and were ignored as such. In Macedonia, this situation lasts till the end of the 20th century.

2. Waking up and Beginning

The beginning of waking up and revival of Macedonian people correspond to the huge changes in social-economic life of Turkish Empire during the first half of the 20th century, i.e. during the period of decay of its military-feudal system and the birth of new progressive social forces (21).

The process of social riots in Macedonia started at the same time. Gradually, in the towns, the middle-class started to strengthen, the cultural influence and democratic ideas spread from the West, and “movement of the revivalists” (22).

Macedonian revivalists from the 20th century had in mind that only healthy people could use the fruits of good living, but Macedonian people had been left on their own by Turkish feudal masters. Thus, people’s educators and revivalists Joakim Krchovski, Kiril Pejchinovikj, Teodosij Sinaitski, and later Kuzman Shapkarev, Grigor Prlichev, brothers Miladinovci and Jordan Hadzhi Konstantinov-Dzhinot, in their works apart from enhancing common culture, attempted to improve common health culture of the people.

Joakim Krchovski in his book “Different teaching successors”, Budim 1810, severely stamped people’s superstition and belief in treatment with the help of practicing sorcery, and sorcerers and fortune-tellers. He attacked the people’s belief in destiny and in “as it is written to me” and he said that that is written by ignorance, and that is why “the book has to be in one’s hands because the salvation is only in learning and reviving”.

Кирил Пејчиновиќ-Тетоец во својата книга „Огледало“, Будим 1816, исто така барал да се почитува знаењето, а да се отфрли суеверието во синтагмата „така ми е пишано“ и верувањето во „урок“ и други сили. Тој, кого го нарекувале „Македонски Доситеј Обрадовиќ“, бил еден од оние препородители кој „ги напаѓал барањата на чорбациите за богатење, а од друга страна прикажувањето на истите чорбациии како добри христијани“, па барал училишта и наука што ќе го отфрлат суеверието. Теодосиј Синаитски во својата книга „Начелно учење“, Солун 1841, во нејзиниот втор дел дал „лекови и лековити средства по народната медицина и нејзината номенклатура во Македонија“, па прв ја дал медицинската номенклатура на македонски јазик „каде според симптомот ја дал и терапијата“ за болестите што „лично ги преболел или некои од неговите најблиски“. Посебно се ангажирал за превенција против заразните болести заради заштита на народното здравје. За него „ослободувањето од турското ропство и ликвидирањето на турскиот феудален систем бил најефикасен лек за лекување на народот во Македонија од сите болести, а тоа може да се постигне со народно востание“. Григор Прличев велел: „Не постојат одозгора сили, не постојат магии, не постои божја волја која му ги праќа болести и слабости на човекот. Постои само една причина: лошите животни услови, бедата, сиромаштијата, секогаш неразделни од фаталистичките заблуди и суеверија-најголемиот непријател на народот и човекот“. Јордан Хаџи Константинов-Џинот во своите стихови „Аврора“, како и во тогашниот „Цариградски весник“ му зборувал на македонскиот народ „дека суеверието е убиство за еден народ и здравјето може да се сочува само со здрав разум,, (23). Значи, под влијание на рационалистичките идеи сите тие биле посветени на просветување на народот, што на крајот довело до отворање световни училишта наспроти дотогашните традиционални „манастирски-келијни училишта“ (24).

За историјата на учителствувањето во Македонија има многу податоци од средината на XIX век. За нас се интересни последните децении, кога генерации млади македонски учители кои биле школувани во словенските земји и Русија, донеле нови педагошки идеи, потпрени врз

Kiril Pejchnovikj-Tetoeec in his book “Mirror”, Budim 1816, asked knowledge to be respected, to throw off the superstition of the synthgm “as it is written to me” and belief in “spell” and other forces. He was called “Macedonian Dositelj Obradovikj” and was one of the revivalists who “attacked the great demand of wealthy men for becoming rich and showing wealthy people as good Christians, on the other hand”, and demanded schools and science which could throw superstition away. Teodosij Sinaitski in his book “Basic Learning”, Thessaloniki 1841, in its second part “medicines and medical means according to folk medicine and its nomenclature in Macedonia”, gave the medical nomenclature in Macedonian language for the first time “where due to the symptom he prescribed the therapy” for disease which “he or some of his relatives had recovered from”. He engaged himself for prevention of infectious diseases to protect people’s health. For him “liberation from Turkish slavery and decay of Turkish feudal system were the most efficient medicine for people of Macedonia for curing all diseases, and that could be achieved only with people’s uprising”. Grigor Plichev says: “There is neither force from up above nor magical power and God’s will which sends diseases and weaknesses to people. There is only one reason: bad living conditions, misfortune, poverty, always inseparable from fatalistic mistakes and superstition-the worst enemy of people and man”. Jordan Hadzhi Konstantinov-Dzhinot in his verses “Aurora”, as well as in the newspaper “Constantinople Newspaper” at that time, spoke up to Macedonian people “that superstition is a murder of a nation and health can be protected only with common sense” (23). Thus, under the rational ideas they all devoted themselves to education of people, which led to opening secular schools, contrary to previous traditional “monastery-cell schools” (24).

There is a lot of data on the history of schooling in Macedonia from the middle of the 19th century. We are interested in the last decades, when generations of young Macedonian teachers who had been educated in Slavic countries and in Russia, brought new pedagogical ideas, supported by the

идеите од преродбеници што довело до национализација на грчките, отпор кон бугарските и отворање македонски училишта (25).

Може само да претпоставиме дека учителите што биле образувани во други земји (Србија, Хрватска, Русија итн.) во училиштата биле запознати со можностите за образование на деца со пречки во развојот, а посебно глувонемите и слепите зашто има податоци дека многу глувонемите деца од поголемите градови во Македонија биле испраќани во Белград и Загреб во училишта за глувонемите, а некои дури и во Виена во тамошниот Taubstummenanstalt. Хрватскиот сурдопедагог Јосип Медвед во својата книга „Да градиме училишта за глувонемите деца“ на едно место вели: „Знаеме дека родители од Скопје го испратиле своето глувонемо дете право во Виена зашто дома не можеле да најдат такво училиште“ (26). На друго место во истата книга Медвед вели: „Само да имавме среќа да имаме учители, денес би можеле, колку што знам, да имаме заводи во Сплит, Дубровник, Сушак, Скопје...“ (27).

Ги прегледав листите на запишани деца во Заводот за глувонемите деца од друштвото „Крал Дечански“ во Белград од 1896 до 1929 година и открив дека во белградското училиште за глуви имало околу триесет глувонемите ученици од Македонија и тоа не само од поголемите градови (Скопје, Тетово, Куманово, Велес, Прилеп, Гевгелија, Крива Паланка), туку и од селата (Кожје-Скопје, Врутот-Гостивар, Башино Село, Иванчиште, Битуше итн.) (28).

Мери Ивановска, професорка, која за својата дипломска работа го истражувала проблемите вели: „Во Битола најдов глум кондурација А. Ч. кој во периодот од 1928 до 1935 година го учел занаетот во Заводот во Јагодина со уште други пет деца од Македонија“ (29).

Своите глуви деца можеле да ги испраќаат само богатите родители („обезбедени луѓе“), додека сиромашните глуви, според кажувањето на битолчанецот Наум Карабатак, ги посетувале редовните училишта за да не седат дома и да не се досадуваат“. Но, со нив ништо не се работело и биле оставани на добрата волја на учителите, ако воопшто ги примеле во училиштето, за да се каже дека некаде биле згрижени (30).

ideas of the revivalists which led to nationalizing of Greek schools, resistance to Bulgarian and opening Macedonian schools (25).

We could only anticipate that teachers, educated abroad (Serbia, Croatia, Russia etc.), had been acquainted at schools with the opportunities for education of children with disabilities, and particularly the deaf and the blind, as there is a lot of data that deaf-mute children from bigger towns in Macedonia were sent to Belgrade and Zagreb to schools for the deaf-mute, and others even to Vienna to Taubstummenanstalt. The Croatian surdo-pedagogue Josip Medved in his book “Let’s Build Schools For Deaf-mute Children”, at one point says: “We know that some parents from Skopje has sent their deaf-mute child to Vienna because there is not such a school at home” (26). At another point in the same book Medved says: “If only we had had teachers, today we could have had, as far as I know, institutions in those places: Split, Dubrovnik, Sushaku, in Skopje...” (27).

I have searched the lists of registered children at the Institute for deaf-mute children of the Association “Kral Dechanski” in Belgrade from 1896 to 1929 and discovered that there were about thirty deaf-mute students from Macedonia and not only from bigger towns (Skopje, Tetovo, Kumanovo, Veles, Prilep, Gevgelija, Kriva Palanka), but from the villages as well (Kozhje near Skopje, Vrutok near Gostivar, Bashino Selo, Ivanchishte, Bitushe etc.) (28).

Meri Ivanovska, a teacher, who researched this issue for her diploma thesis, says: “I have found in Bitola a deaf shoemaker, A.Ch., who during the period from 1929 to 1935 learnt the handcraft at the Institution in Jagodina with five other children from Macedonia” (29).

Only rich parents (“well-off people”) could send their deaf children to such schools, while the poor deaf, according to Naum Karabatak from Bitola, would go to regular schools in order not to seat at home and be bored”. But they would do nothing at school and were left to teachers’ good will, if they were accepted at school at all, to say that they were taken care of (30).

На крајот, интересно е да се изнесе уште еден податок: „Во средината на XIX век следбениците на француските мисионери-лазаристи, во Македонија отвориле први училишта на француски јазик т.н. „француски колеџи“. Овие училишта егзистирале паралелно со бројните турски, грчки, романски и српски училишта. Училиштата на лазаристите во почетокот биле училишта за ширење на католицизмот и се нарекувани „унијатски“ или „католички“. Тие училишта биле под патронат на францускиот конзул во Битола. Во 1920 година во Битола имало две такви училишта: машко и женско. Женското училиште било на улицата „Елпиди Караманди“ и со него раководеле калуѓерки. Го посетувале помлади и повозрасни девојчиња од сиромашни семејства, но и девојчиња од богати родители вљубени во „француската култура“. Училиштето било и практично зашто покрај основното образование, ученичките ги обучувале за шиене, везење, плетење итн. Според сеќавањата на некогашната ученичка на ова училиште Ањула Томовска, подоцна професор по француски јазик, „во училиштето имаше и глувонемо девојче по име Наста, која таму се нашла сосем случајно, родум од село близу Битола. Со неа ништо не се работеше на воспитен план, но затоа беше една од најдобрите во рачните ракотворби“ (31).

Од веќе изнесените податоци може да заклучиме дека кон крајот на XIX век знаеле за можноста за обучување глувоними, не само во градовите туку и во селата и дека од тој период датираат најраните траги за можноста да се школуваат глуви деца од Македонија. Едновременно тоа се и најраните податоци за едукација на глувите од Македонија, надвор од Македонија.

3. Обид за отворање училиште за глуви во Скопје за време на бугарската окупација

Бугарската прва армија влегла на територијата на Вардарска Македонија на 19 април 1941 година и веднаш се обидела да изгради успешен окупационен систем. Македонија била поделена на две области: скопска и битолска, додека другата административна поделба останала иста. Бугарија за двете области, за сите реони, па дури и за кметовите по селата довела 90% луѓе од Бугарија.

At the end, it is interesting to present one fact more: “In the middle of the 19th century, the followers of French missionaries-Lazarists, opened the first French schools in Macedonia so called “French Colleges”. Those schools existed parallel to numerous Turkish, Greek, Roman and Serbian schools. In the beginning the schools of Lazarists spread the Catholicism and were called “Uniate” or “Catholic”. Those schools were under the sponsorship of the French consul in Bitola. There were two such schools in Bitola in 1920: for males and females. The school for girls used to be in “Elpida Karamandi” Street and it was administered by nuns. Young and young adult girls from poor families, as well as young girls of rich parent in love with “French culture” attended the school. Besides primary education the school offered practical work, thus the girls were trained for sawing, embroidering, knitting etc. According to the recall of a former student from this school, Anjula Tomovska, later a French teacher, “there was a deaf-mute girl called Nasta at the school, who had come to the school by pure chance, born in a village near Bitola. Nothing was done with her on educational plan, but she was one of the best at handiwork” (31).

From the above mentioned data, we can conclude that by the end of the 19th century, it was known about the opportunities for education of the deaf-mute, not only in towns but in villages as well, and the earliest traces of education of deaf children in Macedonia date from that period. At the same time these is the earliest data on education of deaf from Macedonia, educated out of Macedonia.

3. An attempt to open a school for deaf in Skopje during Bulgarian occupation

Bulgarian I Army entered the territory of the Vardar Macedonia on 19 April 1941, and immediately tried to build a successful occupational system. Macedonia was divided into two regions: Skopje and Bitola regions, while the further administrative divisions stay the same. Bulgaria, for these regions, for all districts, all municipalities, and even for the village mayors brought 90% people from Bulgaria.

Така еден комплетен апарат стапил во акција што е доказ дека царската Бугарија извршила подготовка за агресија врз Македонија.

Карактеристично е дека Бугарија веднаш почнала да ги отвора своите училишта низ Македонија за со нив да изврши асимилација и денационализација на македонскиот народ. Така заради „благородност“ отворила училиште за глуви во учебната 1943/44 година бидејќи такви училишта во Македонија немало. Од Бугарија дошле четири наставника (два брачни пара) кои со себе го донеле училишниот мебел, учебниците, разработени наставни планови и програми, интернатски мебел, постелнина, садови за кујна, па дури и храна.

Била најдена зграда во Скопје, биле направени сите подготовки, во весниците биле објавени условите за прием на глуви деца, со еден збор, сè било подготвено за почеток на работењето на училиштето. (Весникот бил „Целокупна Бугарија“, а излегувал до август 1944 година). За жал, одзивот бил слаб и биле пријавени само неколку деца што зборувало дека „отпорот на народот бил неочекувано голем“.

Во тоа време дошло до продор на Советската офанзива и до големо партизанско движење, така што претставниците на училиштето добиле налог веднаш да се евакуираат „со севкупната опрема“ која била натоварена во четири камиони. При враќањето во Бугарија колоната камиони била нападната од партизаните и опремата била запленета, а „вработените во училиштето едвај успеале да се вратат во Софија“. Така пропаднал обидот за отворање училиште за глуви од Бугарите во Скопје.

Треба да напоменеме дека едновремено бил направен обид за отворање завод за слепи и дека и тој ја доживеал истата судбина како и заводот за глуви.

И двата обиди имале цел да покажат колку „царската бугарска буржоаска власт била загрижена за образованието на децата од народот, но од тоа не било добиено ништо“. Така овој обид претставува само епизода во историјата на воспитанието и образованието на глувите во Македонија (32).

Thus, a complete apparatus sprang into action, which is evidence that imperial Bulgaria had prepared aggression against Macedonia.

It is characteristic that Bulgaria immediately started opening Bulgarian schools throughout Macedonia in order to assimilate and denationalize Macedonian people. Thus, even a school for the deaf was “generously” opened in the school year 1943/44, because there were no such schools in Macedonia. Four teachers (two married couples) came from Bulgaria and brought with them school furniture, books, worked out curriculums and programs, furniture for a boarding house, linen, kitchen equipment and even food.

A building was chosen in Skopje, all the preparation was done, conditions for admission of deaf applicants were publicized in a newspaper, in a word, everything was prepared for starting the school (the newspaper was called “Celokupna Blgaria”/”The Entire Bulgaria”, and was published till August 1994). Unfortunately, the response was poor and only several children applied, which means “people resistance was unexpectedly great”.

But at that time, there was a breakthrough of the Soviet offensive and large partisan movement, so the school representatives were ordered to immediately evacuate “with all the equipment”, loaded in four trucks. At their return to Bulgaria, the column of trucks was attacked by partisans and the equipment was seized, and “the school employees could hardly return to Sofia”. Thus, the attempt for opening a Bulgarian school for the deaf in Skopje failed.

It should be mentioned that at the same time an attempt was made to open an institution for the blind and it experienced the same destiny as the school for the deaf.

The purpose of these attempts was to indicate how much “imperial Bulgarian bourgeois power was truly worried about education of children from the people, but they succeeded nothing”. These attempts were just an episode in the history of upbringing and education of the deaf in Macedonia (32).

4. *Формирање завод во селото Петровец*

Освен четирите одделенија за ментално ретардирани деца при основните училишта „Гура Јакшиќ“ и „Св. Богородица во Скопје“, основано во 1930 година со 62 ученика, со три вработени стручни наставнички и една учителка за работа како хоспитант, и едно одделение во Куманово со 18 ученици со еден учител за работа како хоспитант, други специјални установи (училишта или заводи) до Втората светска војна во Македонија немало. Затоа, може да се каже дека „НР Македонија не наследи никаква традиција, ниту кадровска, ниту институционална основа, која би можела да послужи како база за изградба на современ систем на заштита и рехабилитација на лицата со психофизички недостатоци“ (33). Така пред младата република Македонија се поставиле големи социјални задачи, а во нив „општествената заштита на децата била изедначена со борбените задачи. Првите акции на општествената заштита на децата биле класно обоени и проткаени со еднаквост, хуманизам и солидарност“ (34). Тоа биле, непосредно по ослободувањето, почетоци на реализацијата на идејната и политичката основа на социјалната политика“ (34).

Во општата акција за решавање на социјалните проблеми, децата биле опфатени во прифатни центри за глуви деца. Во прифатилиштето на Бит пазар во Скопје била сместена група на глвонеме деца (35), но која требало трајно да се смести во посебна установа за глуви.

На основачкото собрание на Земскиот одбор на Сојузот на глвонеме на Македонија (така се нарекувал Сојузот на глвонеме), одржано на 28 март 1948 година во Скопје, една од задачите била „да се отвори колку што било можно побрзо училиште за глвонеме деца во Македонија“. Со срдечна помош и соработка со Министерството за социјална заштита на Македонија, од март 1948 до февруари 1949 година, бидејќи во Скопје немало соодветна зграда, во селото Петровец, на 18 километри од Скопје, била најдена нова, но недовршена зграда, со капацитет до 50 ученици. Во неа најнапред биле префрлени глвонемите деца од прифатилиштата во Бит Пазар кои биле во многу лоша состојба, па во Петровец ги добиле првите облека, чевли, долна облека и униформи.

4. *Establishment of the Institution in the village of Petrovec*

Apart from the four classes of mentally retarded children at the primary school “Gjura Jakshikj” and “Holy Mother of God”-Skopje, established in 1930, with 62 students, with three professional female teachers and a female teacher-trainee working there, one class in Kumanovo with 18 students and a male teacher-trainee working with it, there were no other specialized institutions or schools in Macedonia until the Second World War. Therefore, it can be said that “PR of Macedonia did not inherit any tradition, either staff or institutional base, which could serve as a fundament for building a contemporary system of care and rehabilitation of people with psychophysical disabilities” (33). Thus, PRM was faced with big social tasks, and among them “social care of children was equalized with the combat tasks. First actions of social care of children were class colored and interwoven with equality, humanism and solidarity” (34). Those were, immediately after the liberation, the beginnings of the ideal and political base realization of social policy (34).

In the general action of solving social problems, children were included in reception centers for deaf children. In the reception center of Bit Pazar in Skopje, a group of deaf-mute children was accommodated (35), but it had to be permanently accommodated in a specialized institution for deaf.

At the inaugural Assembly of the Country Council of the Deaf Association of Macedonia (that was how the Association of the Deaf was called), held on 28 March 1948 in Skopje, one of the tasks was “to open a school for deaf-mute children in Macedonia as soon as possible”. With cordial help and cooperation of the Ministry for Social care of Macedonia, from March 1948 till February 1949, because there was no appropriate building in Skopje, in the village of Petrovec, about 18 km from Skopje, a new-built one was found with capacity up to 50. At first, the deaf-mute children from the reception center of Bit Pazar who had been in very bad conditions were moved to Petrovec and there they got clothes, shoes, underwear and uniforms.

Службениците од Министерството за социјална заштита на Македонија, Драгомир Крстевски и Бора Несторовски и функционерите на Сојузот на глувите Јосип Станчиќ, Душко Николовски и Панта Герасимов, настојувале да ги соберат и другите глувонеми деца по селата и да формираат посебна установа за глувонеми. Биле формирани три групи активисти кои тргнале на терен да ги собираат глувонемите деца и младина. Бил вложен голем труд и наишле на тешкотии околу убедувањето на родителите да ги пуштат своите деца да одат во училиште за да научат да зборуваат и да се оспособат за некаков занает. Тоа всушност била пресметка со вековните предрасуди „дека таква им е судбината“, дека ништо не може да научат итн. Но, личните примери на глувите активисти биле најубедливиот доказ што можело да се постигне во училиште, па наскоро биле собрани 57 глувонеми деца и младинци од 7 до 14 години, всушност сите откриени случаи без оглед на видот на оштетување, обемот на оштетување и психичкиот статус. Освен нив биле донесени и 28 возрасни глуви момчиња.

Така на 20 февруари 1949 година бил отворен Домот за дефектни деца, прва таква социјална установа во Македонија која ќе стане и зачеток на македонската дефектологија, „бидејќи таму не биле удрени само темелите на школувањето на глувите туку и за дефектолошката теорија и практика“ (36).

Во почетокот Домот имал социјално-заштитен карактер и повеќе личел на прифатилиште-азил, отколку на образовна установа. Првите чекори на Домот биле повеќе од тешки. „Министерството за просвета на НР Македонија за домот не осигурало ни инвентар, ни материјал зашто во планот не биле предвидени такви потреби. Се чувствувал голем недостаток на учебници и помагала. При такви околности, првиот завод за глуви деца во Македонија не можел целосно да ги извршува своите задачи за описменување и воспитување на глувите деца“ (37).

Како прв управник на домот бил назначен глувонemiот Панта Герасимов, тогашен функционер на Сојузот на глувите во Македонија, инаку по професија столар (38).

The employees of the Ministry for Social Care in Macedonia, Dragomir Krstevski and Bora Nestorovski and officials of the Association of the Deaf, Josip Stanchikj, Dushko Nikolovski and Panta Gerasimov, tried to gather other deaf-mute children from villages and to establish an institution for the deaf-mute. There were three groups of activists on terrain to carry out this activity. Although there were a lot of difficulties, a great effort was made to persuade parents to let their children go to school and learn to speak and to be trained for a certain craft. In fact, that was settling accounts with old prejudices “that it is their destiny”, that they could learn nothing etc. But the personal examples of deaf activists were the most convincing evidence for what could be achieved at school, and soon 57 deaf-mute children and youth at the age of 7 to 14 were gathered, in fact, all discovered cases regardless of the kind of disorder, quantity of disorder and psychical status. Besides them, 28 young adult deaf boys were brought.

Thus, Home for Defect Children was opened on 20 February 1949, first such social institution in Macedonia which will be the nucleus of Macedonian defectology (special education), “because there were not only laid the foundations of education of the deaf but of defectological (special education) theory and practice” (36).

In the beginning the Home had social-protective feature and was more alike reception-asylum center than an educational institution. The first steps of the Home were more than difficult. “The Ministry of Education of PR Macedonia provided neither inventory nor material because such needs had not been anticipated in the Plan. There was shortage of textbooks and aids. In such conditions, the first Institute for deaf children in Macedonia could not completely fulfill its tasks to make literate and bring up deaf children” (37).

As first administrator of the Home was appointed the deaf-mute Panta Gerasimov, an official of the Association of the Deaf in Macedonia, a carpenter by profession (38).

Негувателка и помошник воспитувач беше Драгица Штајдухар-Станчиќ, исто така тогашен функционер на Сојузот на глувите и наглувите (со решение бр. 64 од 1 март 1949 година), додека службеникот на Министерството за социјална заштита Боро Несторовски бил задолжен за материјално-финансиското работење на Домот, а Драгомир Крстевски за наоѓање и собирање деца. Во летото 1949 година, Панта Герасимов ја напуштил должноста заради одење во Белград, па неговата должност ја презел Боро Несторовски, кој се задолжил за севкупното работење на Домот и бил ослободен од другите обврски во Министерството. Така бил формиран првиот колектив на домот-прифатилиште, кој давал сè од себе за образование на глувите деца (39).

Управникот на Домот Герасимов и воспитувачката Штајдухар, оставени сами на себе, во прво време со тешка мака ја организирале работата со толку голем број деца. Тие го апсорбирале времето со учење на децата да препишуваат букви и пишуваат поедини зборови, се занимавале со физкултура и со ракотворби, работеле врз уредувањето на домот и просториите, т.е. со оние активности кои самите ги знаеле. Воспитувачката Штајдухар ги подготвила за првوماјската парада во Скопје што претставувал прв организиран јавен настап на глувите во Македонија. Таа исто така подготвила и една точка за свечен настап на академијата, подготвена во рамките на Вторите спортски игри на глувите во Загреб во јуни 1949 година што претставувало прво афирмирање пред јавноста на глувите од Македонија (40).

Додека се формирал домот во Петровец, Министерството за образование испратило во 1947/48 година четири млади учители на дефектолошки студии во Белград, во новоотворениот Дефектолошки отсек на Вишата педагошка школа: Деса Александрова, Славчо Андреевски, Славчо Керамитчиевски и Илија Пецовски. По двегодишни студирања, како кој од нив дипломирал така и бил вработуван, па со решение бр. 200 од 1 септември 1949 година Славчо Керамитчиевски е поставен за управник на училиштето и домот, додека другите во текот на октомври и ноември 1949 година биле поставени за наставници.

The nurse and assistant educator was Dragica Shtajduhar-Stanchikj, another official of the Deaf and Hard-of-hearing (decision no. 64 from 1st March 1949), while the employee from the Ministry for Social Care, Boro Nestorovski, was in charge of material-financial work of the Home, and Dragomir Krstevski was in charge of finding and gathering children. In the summer of 1949, Panta Gerasimov resigned due to leaving for Belgrade, and Boro Nestorovski took on his position and was obligated with the whole operation of the Home, and he was freed of other duties in the relevant Ministry. Thus, the first personnel of the Home-reception center was composed, who did their best to educate deaf children (39).

The administrator of the Home, Gerasimov, and the nurse and his assistant, Shtajduhar, left on their own, at first could hardly organize the work with so many children. They absorbed their time by teaching children to copy letters and write words, physical exercises and handcrafts, worked on arranging the premises of the Home, i.e. doing everything they knew. Mrs. Shtajduhar prepared the students for the First of May parade in Skopje, which was the first organized public appearance of the deaf in Macedonia. She also prepared one spot for the festive appearance at the academy, within the Second Sport Games of the Deaf in June 1949, which was public affirmation of the deaf from Macedonia (40).

In the meantime, after the Home in Petrovec had been established, the Ministry sent four young teachers to defectological studies in Belgrade in the school year 1947/48, at the newly opened Department of defectology at the Higher Pedagogical School: Desa Aleksandrova, Slavcho Andreevski, Slavcho Keramitchievski and Ilija Pecovski. After two-year-studies, as soon as each of them graduated, was employed, and with decision no. 200 from 1st September 1949, Slavcho Keramitchiev was appointed headmaster of the Home and the school, and the other three were appointed special teachers during October and November 1949.

Со доаѓањето на стручни дефектолози, првата задача била да извршат селекција на децата. Од 57 собрани деца без никаков критериум, 26 биле со комбинирани пречки (првенствено ментална ретардација) и вратени во своите домови, додека од 28 возрасни глуви момчиња 21 биле испратени во претпријатието „Треска“ во Скопје заради изучување столарски занает. Тие биле сместени во станови од претпријатието, додека за другите било предвидено отворање работилница со интернат во Титов Велес (41). Подоцна, и за двете групи бил организиран аналфабетски курс.

Установата била поделена на два дела: училиште и интернат. Во интернатот биле сместени 31 ученик. Учениците биле поделени по групи, според возраста. Со 31 глвонеме ученици од основноучилишна возраст почнал едукативен процес така што секој наставник имал по 10 ученика. Претпладне наставниците изведувале настава, а попладне биле воспитувачи учејќи ги децата на основни елементи на убаво однесување. Така траело сè до март 1950 година кога биле вработени првите воспитувачи, Цвета Јанева и Марија Игнова (42).

Иако имало адаптации и биле подобрени условите за живеење во трикатната зграда, останатите услови биле многу тешки за изведување настава. Зградата немала ни вода ни осветлување, така што водата за перење и миење се донесувала од селската чешма, храната од Скопје, а лебот од Катлановска Бања. Без електрична светлост, навечер, зиме и лето, требало да вечераат под светлост на ламби и во мрак да легнуваат.

Инвентарот во зградата бил стар и повеќе од сиромашен. Имале 12 стари клупи, 2 табли, неколку таблички. Под многу тешки услови и постојана борба со колебањето на родителите дали да ги остават своите деца во училиштето или не, биле собрани педесетина деца, така што во секое одделение имало по 16 ученици кои немале простор за нормално седење, а камоли за пишување.

„Од левата и десната страна на ходникот имаше спални, во приземјето кујна, канцеларија и магацини. Во таванскиот простор се наоѓаа станите на наставниците“. Со овие зборови ја опиша состојбата на домот Славчо Андреевски, еден од првите наставници во заводот (43).

The first task of the professional special teachers-defectologists was to make selection of the children. Out of 57 gathered children without any criterion, 26 were with combined disabilities (primarily mental retardation) and they were returned to their homes, while out of 28 young adult deaf boys 21 were sent to the enterprise “Treska” in Skopje to learn the carpentry. They were accommodated in the flats of the enterprise, and for the others a workshop and boarding house was anticipated in T. Veles (41). Later, for both groups an alphabetic course was organized.

The institution was divided into two parts: the school and the boarding house. 31 students were accommodated in the boarding house. The students were divided into groups according to the age. The educational process started with 31 deaf-mute students at primary school age, thus, 10 students per each special teacher. In the morning they would teach, and in the afternoon they would bring the students up teaching them the basic elements of good behaviour. That lasted till March 1950, when the first two teachers in upbringing were employed, Cveta Janeva and Marija Ignova (42).

Although due to adaptations, the living conditions were enhanced in the three-floor-building, the other conditions for teaching were very difficult. There was neither water nor electricity in the building. The water for washing up was brought from the village tap, food from Skopje, bread from Katlanovska Banja (Spa). Without electricity, in the evening, both in winter and summer, after supper at lamplight, they had to go to bed in darkness.

The inventory in the building was very old and more than poor. There were 12 old desks, 2 blackboards, several small boards. Under very difficult conditions and constant combat with parents' hesitation whether to leave their children in the school or not, they succeeded to gather about fifty children, thus, there were 16 pupils in each class, but there was not enough place to sit and write. “On the left and the right side of the hall were bedrooms, the kitchen was on the ground floor, as well as an office and storehouses. In the attic were the teachers' flats.” With these words, Slavcho Andreevski, one of the first teachers in this institution described the conditions in the Home (43).

И покрај сите тешкотии, наставата некако се одвивала и биле формирани разни секции кои подоцна покажале вонредни резултати. Иако буџетот на НРМ бил мал, биле овозможени елементарни услови за да се задоволат потребите на домот и училиштето. Полека и со многу трпение биле набавувани една по една од неопходните работи што многу го веселело колективот, „а добивањето електрична светлост беше вистинска свеченост-тоа беше празник за целиот колектив. Со тоа како да беа решени половина од проблемите зашто учениците можеа подолго да седат, навечер да учат, работат, цртаат и да разговараат со наставниците. За сето време додека домот беше во Петровец, Драгомир Крстевски не знаеше за умор, секогаш наоѓаше време да дојде, нешто да издејствува за Заводот, и да ги храбри наставниците“ (44).

И додека во почетокот зградата ги задоволувала елементарните потреби, Домот брзо почнал да се афирмира, па започнал нов прилив на ученици, така што нивниот број се удвоил, па морало да се бара решение или во проширување на капацитетот на зградата со доградување или градење на сосема нова зграда (45). Овој проблем се наметнувал пред Министерството за социјална заштита и бидејќи се констатирало дека нема услови за натамошно опстојување на Домот во Петровец зашто некои проблеми во тие услови биле нерешливи, Министерството за социјална политика во септември 1950 година донело решение Домот да се пресели во Скопје со што почнува втората етапа во развојот за глумите во Македонија.

L i t e r a t u r a / R e f e r e n c e s

1. Замуровиќ-Митолошки речник, књ. I Нови Сад 1936, стр. 57-59
2. Savas Kasas and dr. med. Reinhard Struckmann-Important medical centers in the antiquely Epidaurus and Corinth, Athens 1979 Др. В. Станојевиќ-Историја медицине, Београд 1953, стр. 65-70
3. Димитар Котевски-Ретроспектива на медицинската мисла во Битола, „Научна мисла“, Битола 1980, стр. 237-245
4. Љ. Савиќ-Откриће у Лувру, Ревизија СГЈ, Београд 1984, бр. 44, стр. 15 Љ. Савиќ-Први забележени случај глувоће датира од пре 2500 година „Наш глас“, Београд 1985, бр. 10, стр. 5
5. Димитар Котевски-Ор. cit.
6. Ц. Купер-Илустрована енциклопедија традиционалних симбола, Београд 1986, стр. 166
7. Енциклопедија Југославије, Загреб 1958, књ. III, стр. 669, под „Хераклеја“; Ф. Папазоглу-Хераклеја и Пелагонија „Жива антика“ Скопје 1954, стр. 308-345 П. Лисичар-Нашата македонска антика, „Современост“, Скопје 1954, стр. 596-604
8. Тодор Апостолов-Развој медицинске мисли са освртом на Македонију, Скопје 1965; 700 година медицине у Срба, Београд 1971, стр. 12
9. Ристо Брезјанин-Медицинска школа и болница Климентија Охридског, Зборник радова XIV научног састанка Друштва за историју медицине, Београд 1965, стр. 10-20; Бољшаја енциклопедија, том XVII, стр. 437

Apart from all the difficulties, teaching was carried out and various sections were formed and later they gave extraordinary results. Although the budget of PRM was small, elementary conditions were enabled to satisfy the needs of the Home and the school. Step by step, and with a lot of patience they would get necessary things which pleased the staff, “and getting electricity was a real celebration-a holiday for the personnel. As if half of the problems were solved, because the students could stay in the evening and study, work, draw and talk to the teachers. While the Home was in Petrovec, Dragomir Krstevski did not know for tiredness, he always found time to come, to do something for the institution and to encourage the teachers” (44).

And while the building had satisfied the elementary needs at the beginning, the Home affirmed very fast and new students started enrolling, soon their number doubled and the solution was either to extend the old building or to build a completely new building for that purpose (45). This problem was imposed before the Ministry of Social Care and it was decided that there were no conditions for further functioning of the Home in Petrovec because some problems could not be solved. The Ministry of social policy brought a decision in September 1950, the Home to be moved to Skopje, which is the beginning of the second phase of development of the deaf in Macedonia.

10. Реља Катић-Медицина код Срба у средњем веку, Београд 1958, стр. 3; Владимир Базала, Прва медицинска вест у нашим крејевима, Зборник радова VII Научног састанка за историју медицине, Београд 1961
11. Тодор Апостолов-Развој медицинске мисли у отоманској империји за освртом на Македонију, Зборник радова XIV научног скупа за историју медицине, Београд 1965, стр. 28-46
12. Јаша Романо-Југословенска библиографија лекаруша и народних медицинских рукописа, Београд 1973, стр. 207-219
13. Реља Катић-Терминологија српске средњовековне медицине и њено објашњење, Београд 1982; Реља Катић-Терминолошки речник српске средњовековне медицине, Београд 1987
14. Ибн Синов „Канун Фиетиба“, се наоѓа во Иса-беговата библиотека во Скопје околу 1453 година. Помеѓу 275-те со рака пишувани книги, колку што имало во библиотеката (Г. Елезовић-Турски споменици, стр. 98). Ова дело е преведено на српски јазик од арапски, од проф. др. Шахира Сикирић во Сараево 1961 године од страна на Републичкиот завод за здравствена заштита на БиХ, како Ибн Ал Нефис „Муџез ал канун“, а цитатот се наоѓа на стр. 110-113
15. V. di Blasio-II sordomuto nel Corano, “Effeta”, Bologna 1971, бр. 4, стр. 89-91
16. Миодраг Петровић, Крчмија Светог Саве о заштити обесправљених и социјално угрожених, Београд с.а, стр. 4, 46, 76
17. Д-р Љупчо Ајдински-Општествената заштита и рехабилитација на лицата попречени во физичкиот и психичкиот развој во СР Македонија, Скопје, 1986, стр. 45
18. Дефтер, тевтер, тевтер=регистар, протокол, бележник, сметководствена книга-види Абдулах Шкалић-Турцизми у српскохрватском језику, Сарајево 1958, стр. 208
19. Турски документи за историјата на македонскиот народ до XVI век, том IV
20. Димовски Јанев-Статистички податоци за Битолско и Битола во XV век Друштво за наука и уметност Битола, „Прилози“, Битола 1979, бр. 20-31, стр. 339-355, Битола 1983, бр. 38, стр. 153-160 и бр. 39, стр. 127-130
21. Енциклопедија Југославије ЈЛЗ, кн. V, Загреб 1962, влез „Македонија“, стр. 606-607
22. Ibidem
23. Ристо Брезјанин-Здравствено дело македонски преподитеља, Acta historical medicine, Beograd 1965, str. 61-67
24. Ристо Кантарџиев-Македонското преродбено училиште, Скопје 1965
25. Манол Пандевски-Учителското движење во Македонија, Скопје 1965
26. Josip Medved-Podizimo škole za gluhojtemu djecu, Zagreb 1926, str. 43
27. J. Медвед-Ор. cit, стр. 48
28. Извештаји Друштва краљ Дечански од 1896 до 1939
29. Мери Ивановска-необјављен дипломски рад „Глуви у Македонији“, Београд 1988
30. Ibidem
31. Мери Ивановска-Ор. cit., стр. 15-16
32. Михаило Апостолски-Великобугарске претензије од Сан Стефана до данас, „Политика“ 2 април 1978, стр. 19 Стојан Алчев-Од вистинската историја на слепите лица во книгата „Со воља и упорност го победуваме мракот“, Скопје 1959, стр. 40 Лична архива на д-р Савиќ и допишување со бугарските сурдопедагози кои биле организатори на оваа акција
33. Антон Скала-Васпитање и заштита недоволно развијене и дефектне деца, „Педагошка Југославија“, Београд 1939, стр. 287
34. Заштита и рехабилитација на лицата со психофизички недостатоци во СР Македонија, Скопје 1975, стр. 9
35. Величко Андреевски-Развојот на општествената грижа за децата во СР Македонија 1945-1985, Скопје 1985, стр. 21 и 209
36. Д-р Славчо Керамитчиевски-„20 години на Сојузот на глувите и наглувите на Македонија и 20 години заштита и рехабилитација на глувите и наглувите лица во Македонија“, Скопје 1979, стр. 53-65
37. Јосип Станчић-Завод за глувонему децу у НР Македонији, “Desovac”, Загреб 1949, бр. 4, стр. 4
38. In memoiam Панта Герасимов, „Наш глас“, Београд 1974, бр. 11, стр. 6
39. J. Станчић-Ор. cit.
40. J. Станчић-Ор. cit.
41. A. K.-Osposobljavanje gluvonemih za privredu u NR Makedoniji, “Desovac”, Zagreb, 1950, br. 4, str.5
42. Д-р Славчо Керамитчиевски-20 години заштита и рехабилитација на глувите и наглувите во Македонија, Скопје 1979, стр. 53-65
43. Славчо Андреевски-Развојни пут школства за глуве у Македонији, Виша дефектолошка школа у Београду, Београд 1972, стр. 134-135; С. Андреевски-Дом за дефектну децу у Битољу, Прва деценија рада, СГЈ Београд 1954, стр. 173
44. С. Андреевски-Прва деценија, стр. 174
45. 30 години заштита и рехабилитација на глувите и наглувите во Македонија, Скопје 1980, стр. 116